

תקצוב נוסף לגרעינים התורניים -

אפליה וסדרי עדיפויות לקויים

20.10.2025, כ"ח אייר, תשפ"ה

החלטת הממשלה על הגדלת תקציבם של הגרעינים התורניים ב-36 מיליון ש"ח מעמיקה עוד יותר את האפליה התקציבית לטובת גרעינים בעלי אופי דתי-לאומי שעליה מתבססת התמיכה בגרעינים השונים ויש לשנותה מהיסוד.

רקע

בי-19 באוקטובר 2025 החליטה ממשלת ישראל לקצץ בתקציבי משרדי הביטחון, החינוך, התחבורה, הגנת הסביבה, התרבות, המשפטים והבינוי, ולהעביר תוספת תקציב בסך 36 מיליון ש"ח לגרעינים התורניים בפריסה של שלוש שנים (13.5 מיליון בשנת 2025). תקציב זה מתווסף לתקציב של 18 מיליון ש"ח שמוקדשים לתקנה זו בשנת 2025, וסך של כ-100 מיליון ש"ח לשנה שמקבלים הגרעינים התורניים מכלל המקורות.

ניתוח

גרעינים תורניים

בישראל יש כ-180 גרעינים תורניים.¹ רובם מורכבים מקבוצה של משפחות מהמגזר הדתי-לאומי שמתגוררות בסמיכות בערים פריפריאליות או בשכונות מעורבות בערים גדולות ופועלות בפרויקטים חינוכיים - חלקם מוקדשים להחזרה בתשובה.

במבחן התמיכה שמפרסם משרד החינוך, מטרותיהם של הגרעינים התורניים מוגדרות באופן רשמי כך:

- 1.
2. משיכת אנשי תורה וחינוך ממרכז הארץ לעיירות הפיתוח, לשכונות מצוקה או לשכונות המאוכלסות בציבור מגוון (כגון: דתי, מסורתי, חילוני).
3. העמקת אחדות בין חלקי האוכלוסייה השונים.
4. חיזוק הנוער ותושבי המקום באמצעות מפעלים חינוכיים.
5. יצירה והרחבה של פרויקטים חדשים להעמקת החינוך היהודי בקרב הציבור הרחב על רבדיו השונים.²

¹ יעל שמריהו-ישרון, אתי קונור-אטיאס, נוגה דגן-בוזגלו, גרעינים תורניים בישראל, מרכז אדוה, 2024

² מבחנים לחלוקת כספים לצורך תמיכה של משרד החינוך התרבות והספורט במוסדות ציבור

התקנה שאליה יועברו התקציבים החדשים היא תקנת "גרעין חינוכי לאומי" הייעודית שיושבת תחת משרד החינוך. מחד, תנאי התקנה מונעים הזרמה של תקציביה לגרעינים משימתיים לא־דתיים משום שעל פיהם חייב להיות בלב הגרעין מוסד תורני שמקבל תקציבים מתקציבי "תמיכה במוסדות תורניים". מאידך הם מונעים הזרמה של תקציביה לקהילות חרדיות בכך שהם מתנים את הזכאות של גרעין תורני לקבלת תקציב בכך שלפחות אחד מבני הזוג בכל משפחה יהיה בוגר שירות צבאי או לאומי. כתנאי נוסף לקבלת התמיכה, הגרעינים חייבים לקיים פעילות חינוכית בהיקף מינימלי בעיר שהם משתייכים אליה.

בשנת 2024 הועברו כ־30 מיליון ש"ח מכוח התקנה הייעודית לכ־80 עמותות שמאגדות גרעינים תורניים (ישנן עמותות שמאגדות מספר גרעינים) - העברה ממוצעת של כ־375 אלף ש"ח לעמותה.

כמו כן, מכיוון שגרעין נחשב גרעין תורני רק אם עומדים בבסיסו ישיבה או כולל המקבלים תמיכה מאגף מוסדות תורניים במשרד החינוך, מקבלים כל הגרעינים התורניים תמיכה משמעותית מהמדינה גם מתוקף סעיף זה. על פי חישוב שנערך במחקר של מרכז אדוה, כ־50% מתקציב הגרעינים התורניים מגיע עבור התמיכה במוסד לימוד התורה שבבסיסם. מכיוון שישירות וכוללים בנויים מעצם טבעם מקהילה של לומדים ומלמדים שחיים באזור קרוב למוסד הלימודי, קיים כיום גרעין תורני לצד כמעט כל ישיבה בציבור הדתי־לאומי, וכתוצאה מכך המדינה מתקצבת את הישיבה ואת המשפחות שחיות סביבה באופן כפול ומשולש.

גרעינים משימתיים

במקביל לגרעינים התורניים פועלים גם גרעינים משימתיים, המורכבים מאוכלוסייה מגוונת מעט יותר, בעלי מטרות חינוכיות־קהילתיות. הגדרות ומטרות הגרעינים המשימתיים מוגדרות במבחן התמיכה כך:

מסגרת מאורגנת של יחידים או משפחות, המתגוררים באזור גיאוגרפי מוגדר, לתקופת זמן ממושכת, ושל חברה קיימת מחויבות לפעול להשתלבות בקהילה המקומית תוך קיום יחסי גומלין ביניהם; לקבוצה מערך תפקידים ומטרות משותפות; חברי הגרעין משתייכים ומזדהים עם הקבוצה והקהילה בה פועל הגרעין; המסגרת פועלת לחיזוק הקהילה המקומית באשכולות הפעילות הבאים, כולם או חלקם: קהילתיות, קיימות וסביבה, חיזוק תשתיות לצמיחה מכלילה והתיישבות וקליטת עלייה ובכוונתה להוות בסיס להתיישבות קבע באזור שבו היא פועלת.³

³ מבחנים לצורך תמיכה של משרד ההתיישבות והמשימות הלאומיות בגרעינים משימתיים, לפי חוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985 - 2025

הגרעינים שמקבלים תמיכה מתוקף התקנה הזו משתייכים לקבוצות שונות ומגוונות, והיא לא מיועדת בהכרח לגרעינים תורניים. כדי לקבל את התמיכה הגרעינים המשימתיים מתחייבים לעמוד בהיקף רחב יחסית של דרישות, הכוללות בעיקר פעילות חינוכית-חברתית בעיר שהם משתייכים אליה.

בשנת 2024 הועברו כ-36 מיליון ש"ח ל-216 עמותות המנהלות גרעינים משימתיים - תמיכה ממוצעת של כ-167 אלף ש"ח לעמותה הנמוכה בכמחצית מהתמיכה לגרעינים התורניים.

יתרה מכך, גרעינים תורניים יכולים לקבל תמיכה הן מתקנת התמיכה בגרעינים תורניים והן מתקנת התמיכה בגרעינים משימתיים וכ-15% מהם אף עושים זאת.

בדיקה ראשונית העלתה שבשנים האחרונות חל גידול דרמטי במספר העמותות והגרעינים שנהנים מתקנת הגרעינים המשימתיים וכיום, בניגוד לנהוג לחשוב, לפחות 75% מהנהנים מהתמיכה הם גופים בעלי אופי דתי או חרדי ורק מיעוטם הקטן משתייך לשאר הציבור בישראל. בתחילה היו אלה גופים המשימתיים לציבור הדתי-לאומי שהחלו לקבל כספים מהתקנה, אך בשנים האחרונות נכנסים לתקנה יותר ויותר גופים חרדיים. כך לדוגמה, 32 ארגונים המשימתיים לחסידות חב"ד מקבלים תמיכה מתוקף תקנת גרעינים משימתיים והם מהווים 15% מכלל הארגונים שנהנים ממנה, וכמוהם גם ארגונים של חסידויות נוספות כמו בעלזא, סלונים וויזניץ'. אין להטיל דופי בכלל העמותות והגרעינים המשימתיים בעלי האופי הדתי והחרדי, אך מטבעם המתבדל של חלקם ועיסוקם של חלקם בהחזרה בתשובה, לא ברור שכולם אכן עונים על מטרתה המקורי של התקנה.

נראה כי קרה כאן דבר דומה לזה שאירע בתקנת ארגוני הנוער. התקנה הזאת הכילה תחילה בעיקר ארגונים כמו נוער איגי ונוער מד"א. בשנים האחרונות נכנסו אליה ארגונים דתיים וחרדים בהיקף לא פרופורציונלי לשיעורם באוכלוסייה, והם מהווים כיום כ-75% מהנהנים ממנה. לקהילות דתיות וחרדיות, המאוגדות מעצם טבען כקהילות ועוסקות מלכתחילה בפעילות חינוכית של לימוד תורה, יש יתרון מובנה בהיענות לתקנות האלה. לא בלתי סביר שהן נבנו מראש בצורה שמקילה על קהילות דתיות וחרדיות ליהנות מהן, זאת בהתחשב באופי המפלגות שהרכיבו את הממשלה ובשרים שעמדו בראש המשרדים הרלוונטיים במרבית השנים האחרונות.

סיכום

תמיכה ממשלתית בגרעינים התיישבותיים בערים וביישובים שונים בישראל במטרה לחזק את זהותם היהודית או לעסוק בפעילות חינוכית וחברתית אחרת היא מטרה שנויה במחלוקת, וכלל לא בטוח שניתוב כספי מדינה בהיקפים גדולים מאוד דווקא לתמיכה ישירה באוכלוסייה שאינה מוחלשת הוא שימוש מיטבי בכספי ציבור ושמטרות כמו החזרה התשובה או חיזוק הזהות היהודית של אזרחים שאינם דתיים במדינת ישראל הן מטרות שמדינת ישראל אמורה לתקצב. בזמנים מורכבים כמו אלה, שדורשים תקציבי עתק לשיקומה של

מדינת ישראל ואזרחיה ולשמירה על ביטחונם, ראוי לבחון שנית את כלל התקציבים המיועדים לתמיכה בגרעינים השונים, דתיים וחילונים כאחד.

אך גם אם מסכימים על הצורך של המדינה לתמוך בגרעינים השונים, אי אפשר לקבל את האפליה הבוטה, מרובת הרבדים, שקיימת בשיטת התקצוב שלהם לטובת אלה שאופיים דתי-לאומי. לכן יש לבטל את התקנות הכפולות שנועדו לתמיכה בגרעינים ולאחדן לתקנה אחת שוויונית, שתנאיה אינם נותנים עדיפות לקהילות בעלות אופי דתי או חרדי אלא מאפשרים לקהילות משימתיות שונות באופיין ליהנות באופן שווה מתקציב התקנה.

ראוי לציין שהאפליה בתחום הגרעינים היא המשכה של האפליה הבוטה לאורך כל השדרה הממשלתית לטובת החינוך הדתי-לאומי במובנו הרחב ומוסדותיו. אפליה זאת באה לידי ביטוי ברור בתקציב העודף שמקבל החינוך העל-יסודי הממלכתי-דתי, בכך שבניגוד לחינוך הממלכתי מעניק לתלמידיו חינוך אידאולוגי ופוליטי מובהק; ובולטת באפשרות שמוענקת לכל בוגר ובוגרת של החינוך הדתי-לאומי לדחות את שירותם הצבאי לצורך לימוד תורה בישיבה או לימודים במכינה. זאת, בניגוד לבוגרי החינוך הממלכתי שנאלצים לעמוד במכסה של דחיית שירות.

אביעד הומינר-רוזנבלום,

סמנכ"ל מדיניות בקרן ברל
 כצנלסון